

Jákfalvi Magdolna
Kékesi Kun Árpád

PHILTHER-PROJEKT ERDÉLYBEN

2005-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál a *Magyar Színháztörténet 1920–1949* című kötet, mely az utolsó, még lehetséges ilyen jellegű összefoglaló munka. Óriási és nehéz kiadvány. Már akkor úgy éreztük, s csodálatos módon ezt osztotta Székely György, a magyar színháztörténet-írás doyenje, hogy abban a formában nem tudjuk, nem lehet folytatni a munkát. Kerestük a historiográfiának azt a protokollját, mely a színház tárgyára koncentrál, miközben mindenkihez elér. Így dolgoztuk ki többen, legfőképpen Kiss Gabriellával, Schuller Gabriellával és Tímár Andrással a Philther-metodikát.

A *Philther* – a philologyból és a theatre-ből képzett mozaikszójáték – a magyar színháztörténet elmúlt évtizedeinek feldolgozása a digitális kultúra eszközeivel. Onnan indultunk, ahol Bécsy Tamás, Székely György és Kerényi Ferenc munkáihoz csatlakozhattunk, s ez a *Magyar színháztörténet* három, az 1790–1873, 1873–1920 és 1920–1949 közötti időszakokat elemző munkája. A mi kutatásaink eredménye azonban nem könyv lesz, hiszen a *Philther* a monográfiák egysíkú papírlapjáról kilépve a világháló adta lehetőségekkel, a fényképek, mozgóképek, szöveges és más típusú hivatkozások mozgékonyásával szemlélteti a színház háromdimenziós működését. Már a kutatás metodikájával komplex művészeti formaként ragadja és mutatja meg a színházat. Olyan generáció számára készül, amely az internet globális infrastruktúráján szocializálódott, és olyan „rendszer” hoz létre, amely a „képi fordulat” után felnövekvő közönség számára kínál megfelelő olvasási stratégiát.

A *Philther* nem intézménytörténet és nem civil színháztörténet lesz, és ez máris mutatja a legfontosabb eltéréseket az említett három kötettől és a korszakról megjelent írásköztől. Nem kezeli úgy az 1949 utáni évtizedeket, mint egységes korszakot, nem ekként akar leírni benne folyamatokat. Nem akar végpontot találni, tehát nem húzza meg a határt 1989-nél vagy 2002-nél, hanem elhossa a színháztörténetet a máig. Sőt a jelen felől, a kortárs színház felől indul, hiszen fontos felismerésünk, hogy az elmúlt évtizedek színházi történései a mába nyúlnak. Itt vannak köröttünk a nyomaik, és ezekből, ezek mentén indulunk visszafelé, hogy felfejtsük az utakat, keresztutakat, elágazásokat. Ebből is látszik, hogy nem szimplán a hatás-ellenhatás analízisét tekintjük feladatunknak. Fontos döntés ez, hiszen a historiográfia évszázados gyakorlata: elszakítani a múltat a jelentől. Mi nem folytatjuk ezt a gyakorlatot, és a jelen színházat is a történetiségbe emeljük. Továbbá nem akarunk értékelésmentes rögzítést, nem ringatjuk magunkat abban az illúzióban, hogy ez lehetséges. Elvégre már a *Philther*ben elemzett előadások kiválasztásának mozzanatában benne van az értékelés – épp ezért *nem* beszélhetünk deskripcióról az egyes elemzések esetében, és épp ezért van szó kánonról az egész esetében. A *Philther* ugyanis a színháztörténeti múlt alapegységeire, az előadásokra épül, és ezek rekonstrukciója révén rajzolja ki a magyar nyelvű színháztörténet elmúlt bő hatvan évének kánonját.

A *Philther* tehát előadásokra fókuszál, s így sem intézményi, sem nyelvi, sem földrajzi, sem ideológiai határok (vagy éppen tiszteletkörok) felrajzolására nem kényszerül.

A honlapot játékos felfedező felületnek képzeljük, ahol az előadás címére kattintva először az alapadatokkal találkozunk. Az erdélyi előadásoknál ennek az összegyűjtése is néha hónapokig tartó, kemény nyomozást igényel, sokszor heroikus munka egyáltalán megtalálni, ki mindenki dolgozott alkotó művészként a produkcióban. Innen, az alapadatoktól nyitható meg az előadás elemzése, amely hat problémakör mentén, mondhatni a kortárs teatrológia előadás-elemzési protokollja szerint épül fel. Elsőként mindig (1) az előadás színháztörténeti kontextusát tárjuk fel, amely egyben a jelentőség kérdésére, az előadás kiemelődésének okaira is választ ad. Ezt követik a (2) Dramatikus szöveg, dramaturgia problémáját, a (3) Rendezést, a (4) Színészi játékot, a (5) Színházi látványt és hangzást, valamint (6) Az előadás hatástörténetét tárgyaló alfejezetek. Ezek az adott előadás jellegét követve változó terjedelműek és hangsúlyúak lehetnek, és kiemelődnek belőlük azok a részek (nevek, fogalmak, megfogalmazások), amelyekre kattintva ablakok nyílnak a jobb oldalon képekkel, mozgóképekkel vagy szöveges idézetekkel, hivatkozásokkal. Vagy épp átvezetéssel más előadások elemzéséhez, amelyet a belső linkek rendszerének nevezünk, és különösen fontosnak tartunk, hiszen a történetiségben feltárt kapcsolati rendszereket ezek teszik láthatóvá. A terveink szerint mintegy 300–400 elemzett előadás kereshető is lesz: időrendben, cím és rendező szerint, valamint különféle tematikák mentén. S közéjük illeszkenek az erdélyi kánonformáló előadások.

Mindig hangsúlyozzuk, hogy bármennyire is adódik az Erdélyben végzett alap kutatás karakteréből, nem a színházi emlékek összegyűjtéséből következő ismeretek közvetítése a célunk, hanem a történeti jelenségek elemzése a kortárs elméleti felismerések, terminusok és interpretációs stratégiák révén.

A kutatás erdélyi szegmensét a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem teatrológiai munkacsoportja-tanszéke hozta létre Ungvári Zrínyi Ildikó vezetésével. Kötő József és Kovács Levente úgy öt évvel ezelőtt a *Philther*-projektnek összegezték elképzeléseiket, kiválogatták a kánonformáló előadásokat, így most azon irányok mentén szisztematikus feltárásokkal folytatódik a munka. Az elemzések mellett a munkacsoport fénykép- és dokumentumtárat, interjúgyűjteményt létesít, mely kiváló alapot képez egy Erdélyi Színháztörténeti Intézet működéséhez. Ez a *Philther*-projekt alap kutatásokat ihlető eredménye Erdélyben. A www.philther.hu felületen érdemes elkezdni az olvasást.